

- 38 BM TI V-56-032
 39 *Tiszavidék*, 1946. június 6.
 40 BM TI V-56-032
 41 Uo.
 42 Magántulajdonban található meg: *Jegyzőkönyv* címmel.
 43 Uo.
 44 BM TI V-56-32
 45 Uo.
 46 Uo.
 47 Uo.
 48 *Szabad Nép*, 1946. május 23.
 49 Ötvös L. *i. m.*
 50 ÚMKL XIX-A-1-j-65.d. (A jelzet megadásáért köszönet dr. Halabuk Józsefnek)
 51 *Új Élet*, 1946. május 30.
 52 Uo.
 53 *Nemzetgyűlési Napló*, 1946. május 25.
 54 Uo.
 55 Uo.
 56 Uo.
 57 Uo.
 58 Uo.
 59 Uo.
 60 Uo.
 61 Uo.
 62 *Kis Újság*, 1946. május 29.
 63 Major Akos: *Népbíráskodás - forradalmi törvényesség*. Budapest, 1988. Minerva, 279-298.
 64 Major Á. *i. m.* 283.
 65 Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. Budapest, Európa, 1990. 331-337.
 66 *Nemzetgyűlési Napló*, 1946. július 31.
 67 Major Á. *i. m.* 288.
 68 PI Levéltára 274./11./64.ő.e.
 69 Nagy F. *i. m.* 335.
 70 *Nemzetgyűlési Napló*, 1946. augusztus 7.
 71 Major Á. *i. m.* 292.
 72 PI Levéltára 274./11./64.ő.e.
 73 Major Á. *i. m.* 292.
 74 *Kis Újság*, 1946. június 5.
 75 Ötvös László: A madarasi antiszemita megmozdulás. *Jászkunság*, 1990. 1. sz. 82-92.
 76 Major Á. *i. m.* 196.
 77 Major Á. *i. m.* 197.
 78 ÚMKL XIX-A-1-j-67.d.
 79 Uo.
 80 *Nemzetgyűlési Napló*, 1946. szeptember 27.
 81 Corpus Juris Hungarici - Magyar törvénytár - 1946-os törvénytár XXV. törvénycikk, Budapest, é. n. Franklin, 106.
 82 Uo.
 83 Varga János: A miskolci népitélet, 1946. *Medvetánc*, 1946. 2-3. sz. 310.
 84 BM TI V-56-032.s

Kőbányai János

Kunmadaras (munkacím) filmnovella

Jancsó Miklósnak, hogy megcsinálja

A kis utazás című szociográfiámhoz (*Magyar Síratófal, Szépirodalmi-Tevan*, 1990) dokumentumanyagot gyűjtve, két figura és két mondat adta a megfilmesíthetőség ötletét és fikcióját. (Míg az események kerete megtörtént tényeken alapszik.)

Rosinger Jóska, akit a madarasi pogrom során utolsóként vernek agyon menekülteben a falu végén dolgozó pályamunkások. És a félkegyelmű Kozár Eszteré, aki a pogromot elindította a piactéren, s aki azt mondta a *Szabad Nép* riportérének, hogy „azóta lett ilyen, mióta a férjét rajtakapta az anyjával.” S még egy apró momentum, amit az egyik túlélő mond el. Amikor hazajött a koncentrációs táborból, az utolsó szakaszt gyalog tette meg, s nem sokkal Kunmadaras előtt a pusztán egy orosz katonáé befogta munkára; juhok összerelésére, s utána kenyeret adott neki.

A film: a tizennégy-tizenöt éves Rosinger Jóska „fejlődésregénye”. A meggyilkolása előtti pillanatokban be is teljesedik: megnyomorított, „gyáva zsidó” lelke felszabadul. Ezért a film képeit javarészen az ő belső monológja kíséri.

Pusztá, tanyaépület. Kozár Eszter kosárban élmet visz férjének. Keresi a házban. Végül a kamrában találja meg, in flagranti az anyjával az állatok között. Eszelősen rohan vissza a faluba, akadozva szalad, mert öt-hat hónapos terhes. A faluba hazatérő csorda. A falu végén egy kis nyápic fiú, Rosinger Jóska, megy elé a két tehenüknek, és nógatja őket hazafelé. Eszter hozzászalad, és összevissza csókolja, ölébe kapná a meglepetéstől megbénult gyereket. Majd örületéből föleszmélve rájön, hogy ez nem az ő meg sem született gyereke, és eltaszítva magától, elrohan.

Rosinger Jóska beköti az istállójukba az állatokat. A házuk. Idős, fekete ruhás szülei pakolnak.

Vacsora. Az utolsó. Meggyújtják az ünnepi gyertyákat. Holnap be kell vonulniuk a szomszédos város gettójába.

Eszter egy istállóban elvetél.

Másnap hajnal. A gettóba vonulás. Néptelen, csendes falu. A kocsmá előtt a leventeoktató és néhány tanítványa gúnyos, antiszemita szavakat ki-

abál utánuk. A menet eltűnik a pusztában. Utána birkanyájak, csordák kerengése tölti be a puszta terét. Az általuk felvert por gomolygása. Elültével egy orosz katona próbál összetereelni egy kisebb nyáját. Feltűnik Rosinger Jóska. Kicsit megnyúlt, megfériasodott az Auschwitzban töltött hónapok alatt. Kezében bot, tarisznya. Gyalog igyekszik hazafelé Budapestről, mert még nem közlekednek a vonatok. Az orosz katona ráfogja a fegyverét, majd kézzel-lábbal utasítja, hogy segédkezzen a birkák összetereelésében, s egy szomszédos tanyára bevinni őket. A terelés. Együtt esznek, majd egy vekni kenyeret ad neki, és elbocsátja. Jóska magányosan folytatja az útját, feltűnik a falu.

A házuk. Üres. Kifosztott. A sarokban egy megszagott imakönyv hever. Felveszi, és hangosan imádkozik, hogy Isten tegyen csodát, és hozza vissza a szüleit, noha sejtí, hogy ők nem éltek túl. Az istállóban összekotort szalmán fekszik le. Itt talál rá Eszter, aki elvetélése óta eszelősen kóborol: hol beszámítható, hol nem. Az összegubódzott fiú láttán újra feltámad benne irreális anyai ösztöne, odaadja neki a mellét... Rosinger Jóska és Eszter furcsa, tragikus szeretkezése. Kölcsönös beavatódás. Férfivá és anyává.

A falu főtere. Nagy János leventeoktató tanítót, a község népszerű emberét a szomszéd városba idézik a népbíróságra, hogy feleljen nyilas múltjáért. A fél falu vele tart, hogy tiltakozzon elítélése ellen, amelyben a Kommunista Párt választási praktikáját és a zsidó bosszút látják. Együttérző kiáltások és antiszemita bemondások kísérik a menetet.

A zsinagóga. A romos, összetört zsinagógában a visszaszállingózott zsidók mindennap kaddist mondanak halottaikért, illetve azért, hogy az élők keveredjenek haza mihamarabb. Tanácskoznak, hogy menjenek vagy maradjanak? Ha menjenek, hová? Rosinger Jóska is köztük van. Azt mondja, nem bírja tovább itt várni a szüleit. Azért jött vissza, hogy együtt döntsenek. Budapesten a fogadó-segélyállomáson hallotta, hogy Palesztinába lehet menni. Hívták őt is. Nem akart elmenni, míg nem tud semmit a szüleiéről. A napokban indul a következő transzport, talán az utolsó. Ezt nem késheti le. Palesztinában szükség lesz rá. Harcolni akar a zsidó államért, hogy még egyszer ne következessen be, ami bekövetkezett. Másokat is erre biztatna. Ha valami csoda folytán visszajönnek a szülei, talál onnan is módot, hogy kapcsolatba lépjen velük. Kéri a maradókat, ha mégis visszajönnének... bár az ő korosztályukból senki nem jött vissza...

A szomszéd városból haraggal visszaözönlő tömeg betódul a főtérré, ahol éppen piacnap van. Haragos, gyűlölködő jelszavak. A kommunisták, a feketézők, a zsidók ellen. A kiépülő új rendszer és a zsidók meg akarják alázni a magyar népet. A falu egyik első emberét lecsukták a járási székhelyen. A zsidók most bosszút állnak minden ke-

resztényen. Ebből nem esznek. A vérvád. „Eltűnt gyerekek...”, „Keresztény gyerekek vére a zsidók húsvéti pászkjában... stb.” A piac felbolydult, forrongó méhkas. Eszter is ott mászkál, az ő fülébe is bemászik a vérvád meséje.

„Megölték, megölték a zsidók a gyereketem...” kezd sikítva üvöltözni, és nekiesik egy nagy sietve elpakoló vásároló zsidónak. Eszter a pogrom Jeanne d'Arcja.

A pogrom. A zsinagógából kitörő zsidók. Egyikük sem védekezik, behúzott nyakkal menekülnek, túrik az ütletet, a rúgást. Egyedül Rosinger Jóska nem szalad el. Sem elfutni, sem ellenállni, támadni nem tud. Képtelen segíteni, harcolni. Elindul a belső monológja, amely szaggatottan a film végéig tart. Bátortalanul fölemeli a karját. Valaki pofon csapja, föllökik, s különösebb ügyet nem vetve rá a tömeg elindul a zsidó üzletek, házak kifosztására. Jóska a rendőrségre szalad. Egy dzsipre épp akkor kapaszkodik fel az egész rendőrség személyzete, hogy elmeneküljön. Egy hirtelen ötlettől vezérelve a helyi katolikus paphoz, majd a református lelkészhez szalad. Csak ők csillapíthatnák le a tömeget. De azok nem hajlandók elhagyni a lakásukat. Egyikük nyugtatja és imádkozásra buzdítja Jóskát is, hogy elmúljon a vész, a másik hidegen elutasítja nem avatkozik politikai kérdésekbe, miért kellett a zsidóknak politizálniuk? Sebesült, vérbe fagyott testek a falu utcáin. Jóska egy orvos ajtaját zörgeti. De ő kereken megtagadja a segítségnyújtást. A házukhoz ér. Idős szomszédasszony megy épp a halottra dermedt utcán át vízért. „Erzsi néni elhiszi, hogy mink kolbászt csinálunk a keresztény gyerekek húsából?” „Mondják, fiam mondják.”

Ez a pillanat, amikor elszakad benne valami. Ebben a pillanatban már el is hagyta ezt a falut. A szülőfaluját. Ezt az országot, kontinentst. Nem köti semmi többé ide: SZABAD.

A falu vége. Csönd. Iszonyatos csönd, betelt tor után. Rosinger Jóska úgy, ahogy a deportálásból visszajött, tarisznyával, bottal a kezében, erőteljes léptekkel, befelé figyelve elhagyja a falut. Elmegy a pályamunkások mellett. Szegény sorsú, fiatal parasztok, akik nyomorúságos ebédjüket eszik. Néhány csipkelődő, gúnyos szót vetnek oda neki: „de sietős a zsidónak”, „most jól megkaptátok...” stb.

„Csak most nem válaszolni, csak innen elmenni... és mindenem túlleszek.” „Lesz, ahol értelme van az életnek... fölösleges lenne itt, semmiért föláldozni...” stb. Valakinek még az eszébe jut, hogy tréfálják meg, kicsit ijessék meg ezt a nagyképű zsidó gyereket, aki még arra sem méltatja őket, hogy köszönjön vagy megijedjen. Üldözni kezdik. Az üldözés. Először játék, majd egyre nekidühödtebb. A bekerítés. Csak lefognák, kicsit megaláznák, megbüntetnék. De Jóska ellenáll. Minden megaláztatása, az egész elmúlt év

most tör föl belőle. Szabadsága egy újabb, magasabb fokra emelkedik. Sikeresen védekezik a botjával négy-öt támadójával szemben. Az egyiket fejbe találja, s a fejét előnti a vér, ki is száll a küzdelemből. Most szólal meg Jóska először hangosan: „A zsidó is tud ütni úgy, mint ti: magyarok.”

A küzdelem egyre elkeseredettebb: Jóskának szárnyakat ad, hogy kezdik tisztelni, félni tőle: az az egyenrangúnak tekintik. Felemelő, részegítő érzés. Még egy ellenfelét sikerül eltalálnia. Már-már úgy látszik, sikerül kicsúsznia a Góliát-tülerő markából, amikor egy addig a küzdelmet távolabbról néző pályamunkás a közelben legelésző nyájhoz szalad, s azt Jóskának hajtja. A megvadultan nyargaló juhok ledöntik a lábáról. A bosszú. Az alapos

helybenhagyás. Jóska összeverve, véresen hever a földön. Meg-meg vonaglik. Még él. Magára maradt kínlódás, agónia a pusztán. Az alkonyat véres színei. Az orvos arra biciklizik a szomszéd falu felé. Pillanatra lelassít, felismeri Jóskát, továbbkerekedik. Majd két ember körvonalai az egyre sötétebb bíborba komoruló tájban. Megállnak az élettelen test mellett. Egyikük lehajol, és megadja a kegyelemdőfést.

A kamera fölülről mutatja a testet, amely mellett a birkák békésen legelésznek. Rosinger Józsi arca. Megszenvedett, véres arc. Rajta a kiküzdött, megszenvedett nyugalom isteni vonásai. Egy felnőt arca. Ha nem volna halott: boldog ember arca lenne.

Tímár Máté

JÓNÁS

I

Furcsa Úristen-barma vagyok én. Ha valaki szép szavaival, behízelt emberi magatartásával vagy talpraesettségével megnyeri a tetszésemet, azonmódulag testvéri érzület kerekedik bennem iránta, pedig nemigen ragasztható reám a címke, hogy: árva. Csecsemőkorukban Murillo-angyaloknak is mintát kínáló, de ma már medvebocsokkal is viadalra kész fiaim, jó vértestvéreim, hívséges barátaim vesznek körül, s ha az égzendítő-földindító szerelmek dolgában nem vagyok is a Don Juanok, Casanovák, Túri Danik közé sorolható, könnyebben áll szájamra a kacagás, mint a morgás. Testvéremül fogadtam a világot, s ez így több, mintha testünk s vérünk azonos forrásból származna. Hozzáállás dolga ez, hogy a gondolatok parolázzanak. Belső parancs küld embertársunk segítségére sietni, hamarabb, mintsem „te”-vé lágyulna a „maga”. S ha mindezekhez hozzávesszük azt is, hogy szüleink nem kérték ki hozzájárulásunkat családjuk velünk-szaporításához, az így szerzett, vállalt családtagok olykor néha még többek is, mint a gének szerintiek, hiszen magunk választjuk őket...

S mindezeket, most, itt, Heine szülővárosának

közelében Te juttattad az eszembe, Jónás, holott negyven esztendő múltával is először tegezlek életemben, s még ott, a lemergi erdőben is, miközben a kék sapkás MVD-s „keretlegények” elragadtak közülünk, Te is hasonlóképpen vettél végbúcsút tőlem:

„Isten vele, hadapród úr! Tartson meg jó emlékezetében!” – mielőtt a shakespeare-i sorsodhoz méltó, hat évezredes ima az eget kereste volna a szádról: „Sema Jiszroel Adonaj, elahem Adonaj ehod! – Halljad Izráel, az Örökkévaló Isten egy, egyetlenegy!”

Hiszem én ezt, hiszem, de akkor miért engedte megtörténni mindazt, ami történt?!

Furcsa volt a mi megismerkedésünk, Jónás, ott a temesvári láger Noé-bárcájában, az Aradnak futó országút mellett, ahol a tifusz, a vérhas, a tetvek és a háború végvonaglásának arénájában, 1945 márciusában összesodort bennünket öszö-vetségi névadód cethalának apokaliptikus hullámverése. A lágy, bánati tájra, Sztálin kétöles, filmszillaggyá szépített arcmásának s a bánati svábok mély humuszu termőföldjeinek, elhagyott tanyáinak előterében, ahová a Berija-fattyak a fasisztákká kinevezettek hurcolták eleven céltáblának, túl az árammal biztosított, őrtornyokkal sarkalt, szeges zónadrótokon. Melyeken bévül,